

JOÓ ANDRÁS

„TALÁN MÉG EMLÉKSZIK RÁM...”

ANDORKA RUDOLF TÁBORNOK 1954-BEN ÍRT JELLEMZÉSEI
BRIT DIPLOMATÁKRÓL

Az állambiztonsági iratok között gyakorta bűvárkodó kutatók számára az alábbiakban közölt, akár külföldi akár pedig hazai személyiségekről írott rövidebb-hosszabb jellemzések sajátos „műfaja” nem ismeretlen.¹ Ezek a feljegyzések rendszerint súlyos kényszerek, valamint az egyéni sors felett érzett mély aggodalmak hatásai alatt születtek. A feljegyzéseket papírra vető személyek vizsgálati fogságban, valamely ítéletre, utóbb – mint az alábbi esetben is – annak felfüggesztésére várva, vagy ítéletük megsemmisítésében reménykedve (később sokszor már kényszerrel beszerzett ún. hálózati személyekként) kényszerültek megnyilatkozni, folyamatos pszichológiai nyomás mellett. Ezek a dokumentumok tartalmuk tekintetében – keletkezésük körülményei ellenére – mégis egyedülálló forrást jelentenek. A hírszerzésre, illetőleg a különféle típusú titkosszolgálati relációkra, a bizalmas diplomáciai küldetésekre és üzenetekre vonatkozólag – az egykorú források nagyarányú pusztulása vagy értelemszerű szűkszavúsága miatt – gyakran szinte kizárólag ezekre az utólagos visszaemlékezésekre támaszkodhatunk. Ma már publikált kötet formájában olvashatók Ujszászy Istvánnak az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Ujszászy tábornokkal személyekre (katonákra és diplomátákra) vonatkozó jellemzéseket is szép számmal írtak, mialatt rövidebb időre ismét Magyarországon volt őrizetben, majd egyszerűen visszaküldték a Szovjetunióba.²

Nem tudták elkerülni sem a magyar állambiztonsági szervek érdeklődését, sem pedig az elnyomó kommunista államgépezet kíméletlen fellépését azok a hírszerzéssel és kémelhárítással a 2. vkf. osztály állományában egykor foglalkozó tapasztalt vezérkari főtisztek, akik az országot 1945-ben nem hagyták el, vagy hosszabb szovjet fogság után térhettek haza. A berendezkedő rendszer államvédelmi vezetői ugyanis, más céljaik mellett (így például az egyszerű megfélemlítésen túl), alaposan fel kívánták térképezni az elődszervezetek működését és egykori hálóit, bel- és külföldön egyaránt. A hírszerzés és elhárítás korábbi szakembereinek szervezeti

¹ *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései.* Szerk. HARASZTI György. Budapest, Corvina – ÁBTL, 2007. (továbbiakban: UJSZÁSZY, 2007.)

² UJSZÁSZY, 2007. 443–464., 472–480.

ismeretei és kapcsolatai mélységükben is érdekelték tehát a kommunista állambiztonság tisztviselőit, ennek eredményeképpen pedig számos rövidebb-hosszabb tanulmányt, visszaemlékezést készíttettek el az egykori Vkf-2-es tisztekkel.³ A magyar „*Deuxième Bureau*”-t egykor (1943-tól) vezető Kádár Gyulának az emlékiratai az 1970-es évek végén – az Aczél György nevéhez fűződő akkori kultúrpolitika céljaihoz illeszkedő tálalásban – sokszor az eredeti szöveghez toldott, külön nem jelölt módosításokkal, elhagyásokkal, csonkításokkal jelenhettek meg végül. A visszaemlékezések eredeti szövegrészei még jóval korábban készültek állambiztonsági „megrendelésre”.⁴

Hasonlóan Kádárhoz az egykori szófiai, majd törökországi katonai attasé Hatz (Hátszeghi) Ottó is folyamatos kapcsolatba került az állambiztonsági szervekkel (Kádár fedőneve „Késmárki”, utóbbié „Balatoni” volt), így őket hosszabb időn át „foglalkoztatták” hálózati neveik alatt, miközben részükről önkéntes együttműködésről egyáltalán nem volt szó.⁵ Az említett személyekéhez hasonló módon, de korábban és némiképp eltérő körülmények közt keletkeztek a „Marcel Viktor” fedőnévhez tartozó állambiztonsági dosszié iratai is, amelyeknek a margójára számos kérdőjel írható, főleg abban a tekintetben, hogy miképpen szándékoztak a tartalmukat felhasználni.

Az alábbiakban közölt, brit vonatkozású személyi jellemzések – világosan azonosítható módon – Andorka (Rezső) Rudolf⁶ nyugalmazott vezérőrnagytól, a magyar katonai hírszerzést és kémelhárítást irányító kiemelkedő katonatisztől származnak és egy „K” jelzetű, vagyis úgynevezett kutatódossziében maradtak fenn. A „K” betűjellel ellátott dossziék rendszerint olyan személyek anyagát tartalmazzák, akik-

³ Ld. HARASZTI György: Vallomások a túlélésért. Az Ujszászy-feljegyzések keletkezéstörténete. In: UJSZÁSZY, 2007. 9–37., ill. pl. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTL), 4.1. A-863, *Tanulmány a VKF/2. osztályról*.

⁴ KÁDÁR Gyula: *A Ludovikától Sopronköhidáig*. I-II. köt. Budapest, Magvető, 1978. (továbbiakban: KÁDÁR, 1978.) – V.ö. ÁBTL, 4.1. A-862. *Kádár Gyula visszaemlékezése*, ill. ld. a következő jegyzetet.

⁵ ÁBTL 3.2.1 Bt-262/4, „Balatoni” ügynök H-5629 sz. „B” dossziéja, 35-36. lap: a Belügyminisztérium (BM) II/3-C Alosztály szigorúan titkos feljegyzése, 1962. január 22. TABAJDI GÁBOR–UNGVÁRY KRISZTIÁN: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy, a politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990*. Budapest, 1956-os Intézet–Corvina, 2008. 262–284. – Ld. még Kádár: ÁBTL, 3.2.1. Bt-262/3, *Jelentés „Késmárki” fedőnév alatt*, 1958. október 6.

⁶ Andorka (Rezső) Rudolf (1927-ig Fleischhacker) dr., vitéz (Sopron, 1891. november 8.–Budapest, 1961. március 30.), gyalogsági tábornok, diplomata, államtudományi doktor. Pályafutására ld. a további jegyzeteket, ill.: SZAKÁLY Sándor: *A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945*. Budapest, Magyar Napló–VERITAS Történetkutató Intézet, 2015. 68–69. (továbbiakban: SZAKÁLY, 2015.) Hivatali közlönyökben a Rezső névváltozat szerepelt, írásaiban ő maga a Rudolf nevet használta.

ről valamely operatív cél érdekében (például beszerzési céllal) gyűjtöttek adatokat. A jelen forrásközlés eredeti szövegét tartalmazó K-dossziéra rávezették a rejtélyes hangzású – Andorka életéhez aligha társítható – „Marcel Viktor” (néhol egyszerűbben „Marcel”-ként írt) fedőnevet.⁷

A dosszié végén jelzett halálozási dátumból (1961. március 30.), továbbá a katonai vezetőként, majd madridi követként végzett tevékenységére⁸ vonatkozó (következőlegesen egyes szám első személyben írott) mondatokból állapítható meg – kétséget kizáróan –, hogy a feljegyzéseket valóban Andorka Rudolf készítette.⁹ A teljes egészében írógéppel írott anyag 1954 nyarán és őszén készült, tehát a korábban internált, majd csak évek múltán elítélt tábornok szabadlábba kerülése utáni hónapokban. Az úgyszólván teljességgel a múltra (főként az 1930-as évekre és a második világháború idejére) vonatkozó jellemzések egymást követik, anélkül, hogy az oldalakon az iratot közelebbről meghatározó hivatali jelzet lenne, így például akár iktatószám, akár típusmegjelölés szerepelne, vagy esetleg egyéb, az egyszerű áttekinthetőséget szolgáló, numerikus tagolás segítené az olvasót. Az egyes elkészült részek végén (egy-egy kivételtől eltekintve) tollal írva szerepel a dátum és a fedőnév, mintegy a jelentéstevő „Marcel” hitelesítő kézjegyeként.¹⁰ Fontos rámutatni itt arra, hogy noha a hálózati név szignálása révén még sajtóságos aláírás is szerepel, de mégsem beszélhetünk minden tekintetben autentikus szövegekről, hanem – vélhetően Andorka előzetes szóbeli közlései vagy előbb elkészített kéziratos feljegyzései alapján véglegesített – tisztázatokról, így az sem kizárható, hogy a gépelt szövegek megfogalmazásában az állambiztonsági tiszték maguk is valamelyest közreműködtek.

Andorka felett az előző év őszén a Budapesti Megyei Bíróság ítélt. A legképtelenebb vádak alapján kapott 4 évi börtönbüntetést (pl. a nyilasok hatalomra segítését rótták fel, miközben a tábornok 1944 őszén már a mauthauseni koncentrációs tábor lakója volt). Büntetését, tekintettel a hosszú fogsága alatt megromlott egészségére, ideiglenesen függesztették fel, s 1954 szeptemberében vissza kellett volna térnie Vácra, a börtönfalak közé. Hátralévő büntetését „kegyelemből” engedték el 1955 tavaszán, majd a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága 1956. december 17-én

⁷ A fedőnévnél a dosszié fedőlapján szereplő „Marcel” írásmódot vettük alapul itt.

⁸ 1939. május 8.–1941. június 22. Ld.: SZAKÁLY, 2015. 69.

⁹ ÁBTL 3.2.4. K-1493, „Marcel Viktor” fedőnév alatt, egyéb szám nélkül. A BM II/I Csoportfőnökség I-A alosztályának 1963. július 29-én kelt szigorúan titkos jelentése szerint Andorka esetében keletkezett korábban M-dosszié, azaz munkadosszié, illetőleg B-dosszié, tehát egy ún. beszerzési dosszié is. Ezek nem lelhetők már fel, így tartalmuk és a bennük lévő iratok mennyisége is kérdéses. Az M-dosszié teljes átrendezésre került, a B-dossziét pedig bizonyosan megsemmisítették, mivel a benne fekvő anyagok „operatív értéket” nem tartalmaztak.

¹⁰ Uo. a 67. lap.

tartott ülésén az Andorka Rudolf és társai elleni (B. III. 0537/1953-4. sz.) ítéletnek, reá vonatkozó részét hatályon kívül helyezte.¹¹

A fent említett Ujszászy és Andorka pályafutásában párhuzamok fedezhetők fel, kettejük kapcsolata pedig a háború éveiben is rendszeres és eléggé szoros is maradt, miután Andorka Madridból, ahol 1941 júniusáig működött követként, hazatért és nyugállományba került. Találkozásai alkalomával kötetlen, szakmai tárgyú eszmecsereket folytattak. Ujszászy, mint a 2. vkf. osztály, utóbb pedig az Államvédelmi Központ vezetője – noha szemléletük és személyiségük eltérő volt – nagyra becsülte elődjét és feltehetőleg sokat adott annak szavára.¹² A háború után Ujszászy a következő jellemzést adta Andorkával kapcsolatban: „zseniális, intelligens, olvasott”, továbbá kiemelte, hogy „helyzetmegítélései precízek”, az elhatározásai pedig „megmászhatatlanok”. A „zárkózottságra hajló” Andorka a nácikat, Ujszászy szerint, „gyűlölte”. Negatívumként kizárólag azt emelte ki, hogy egykori felettese „kissé a kényelmességre hajló ember”. Ez a jellemrajz egyébként más beosztottak vélekedésével is egybehangzó, amennyiben erős jellemű és rokonszenves, ám a hivatali aprómunkát és köztétéseket nehezen tűrő emberként írták le. Sigaretter Vikornak, Andorka segédtisztjének (aki 1953-as koncepció perének másodrendű vádlottjaként szerepelt) 1950 őszén – még a korábbi vizsgálat ideje alatt – tett vallomása szerint, felettese nyugodt természetű, de az ügyeket gyakorta beosztottjaira ráhagyó vezető volt, akinek politikai felfogásáról sokat elárult egy-egy kijelentése. Az Anschluss kapcsán például így szólt beosztottjához: „szegény osztrákokat nem irigylem, mert ahova a porosz csizma beteszi a lábát, ott nem terem fű”. Amíg a brit és francia katonai attasék mindig szívesen látott vendégek voltak a 2. vkf. osztály vezetőjénél, addig a német katonai és légügyi attasék többnyire nem Andorkához mentek, hanem akkori helyetteseként Ujszászy foglalkozott velük.¹³ Már madridi követként, 1939 nyarán Andorka tábornok erős érzelmi töltetű bejegyzést tett naplójába, egy franciaországi kirándulása után: „Boldog, gazdag Franciaország! Ezek nem totalitárius álla-

¹¹ A periratokat ld.: Budapest Főváros Levéltára, Fővárosi Bíróság iratai; Titkos ügykezelés alól kivont perek iratai, XXV. 4. f. 0537/53. Az eljárást elévülés miatt megszüntették. Az állítólagos „háborús bűncselekmények” hiányát tehát nem ismerték el. Andorka 1954. június 30-án, 5783. szám alatt adott be kegyelmi kérvényt.

¹² Kovács Zoltán András: A Janus-arcú tábornok. Adalékok Ujszászy István vezérőrnagy pályaképehez. In: UJSZÁSZY, 2007. 79., 91. – ANDORKA Rudolf: *A madridi követségtől Mauthausenig*. Budapest, Kossuth, 1978. (továbbiakban: ANDORKA, 1978.) 212. Híreit Ujszászy rendszeresen megszította korábbi főnökével. Ld. uo. 223., 235., 296–297., 304–305., 310.

¹³ Sigaretter Viktor Győző (Beszterce, 1893. február 2. –?), ezredes, 1935–1943 a 2. vkf. osztály mindenkor vezetőjének segédtisztje. Lásd: ÁBTL 3.1.9. V-168, 11-50074-1950. sz. dosszié, Sigaretter 1950. március 13-án adott vallomása, 15. számozott oldalon, ill. 1950. március 22-án kelt saját kézzel írott vallomása Andorkáról a 86. számozott oldalon.

mok, ahol a mosolyt is az ember szájára fagyasztják”.¹⁴ Amellett, hogy a németeknél jobban becsülte a briteket vagy a franciákat, a híres Wilhelm Canarist, a német katonai hírszerzés fejét kifejezetten kedvelte, és e rokonszenv minden bizonnyal kölcsönös is volt.¹⁵

Az itt bemutatott, korábban brit diplomáciai posztokon működő jelentékeny személyiségekről, akik ekkoriban (1954) életben voltak (egyikük kivételével) vagy aktív szolgálatban is lehettek, feltehető volt, hogy valamilyen közéleti és nemzetközi súlyal és befolyással bírnak még. A jellemzések ismertebb, a hírszerzési vagy politikai megfontolások alapján érdekesnek minősíthető személyek bemutatására terjedtek ki, akiknek szerepe jelentős volt a második világháború idején.

A kidolgozottság mértéke és tartalmi szempontok alapján is eltérő a dossziében található szövegek minősége. Andorka tábornoknak még a 2. vkf. osztály vezetőjeként egyes brit diplomatákról, követségi attasékról kialakult benyomásait, egyes esetekben részletesebben, máskor viszont csak elnagyoltan rögzítő vázlatait találjuk a K-jelzetű (ÁBTL) anyagban. Az érdemi információkat rögzítő, történeti értéket hordozó résznek az elején – amelyekbe többször ékelődnek ellentmondásos információk is magyar személyiségekről – négy hosszabb személyi jellemzés található, amelyeket itt eredeti sorrendjükben közlünk. Ezekhez közvetlenül csatlakozik még néhány rövidebb, kevésbé kidolgozott leírás, amelyeknek csak egyetlen érdekes megállapításához kapcsolódik e bevezetőben bővebb kommentár.

A brit személyek ismertetésének végén, egy újabb bekezdésben – formai átmenet vagy tematikus lezárás nélkül – a szerző hirtelen áttér a szerinte „legismertebb” Angliában élő magyar emigránsnak, Baranyai Lipótnak, a Nemzeti Bank volt elnökének a bemutatására. A továbbiakban (43–64. kézzel számozott oldalakon) hosszabb jellemzések szerepelnek, így például Bartók László diplomatáról, Dessewffy Gyula kisgazda politikusról, Hardy Kálmán altábornagról, Utassy Loránd katonai attaséról, Ullein-Reviczky Antal volt sajtófőnökről és diplomatáról, az ismert Barcza György volt londoni követről és másokról. Érdemes kiemelni a két utolsó jellemzést: Deák Ferencről¹⁶ (azaz Francis Deákról, aki amellett, hogy tudós nemzetközi jogász volt, a világháború alatt hírszerzőként és titkos diplomáciai megbízatással is dolgozott Lisszabonban) és az iparmágnás család tagjáról, Kornfeld Móricról. Egy kevésbé tagolt igen vegyes részt (amelynek az elején található a négy brit diplomata

¹⁴ ANDORKA, 1978. 145.

¹⁵ UJSÁSZY 2007, 454–455. ÁBTL 3.1.9. V-168, 11-50074-1950. sz. dosszié (Sigaretter), Sigaretter 1950. március 13-án kelt vallomása, 15., – V.ö. ANDORKA, 1978, 151. – KÁDÁR, 1978. II. köt. 570–571.

¹⁶ Deák Ferenc (1899–1972) jogász, egyetemi tanár, amerikai ezredes. 1943-tól az Egyesült Államok katonai hírszerzésének tisztje.

itt közölt jellemzése)¹⁷ az egymástól jól elhatárolható, jobban kidolgozott és életrajzi részletekben is bővelkedő jellemzések sora követi, amelyekből e sorok írója korábban hármat (Bartók, Utassy, Barcza) már közölt.¹⁸ A kevésbé tagolt részen belül Andorka foglalkozik még a német katonai hírszerzésnek számára ismert és magyar ügyekben érdekelt személyiségeivel is.

A forrásban bemutatott három jelentős brit diplomata közül az első Samuel John Gurney Hoare, főnemesi titulusa szerint Viscount Templewood (London, 1880. február 24.–London, 1959. május 7.) minden téren kivételesen jelentős közéleti személyiség volt, aki hazáját a legkülönfélébb magas posztokon szolgálta. Pályája korábbi szakaszában nem csupán a politikában, hanem a háborús hírszerzésben is szerzett tapasztalatokat. Hoare az első olyan személy volt, aki miniszter lehetett egy brit kabinetben, jóllehet elhárító és hírszerzőtisztként működött korábban, így az első világháború idején tagja volt az MI 5-nak (*Secret Service*), majd az MI 6-nek (SIS, *Secret Intelligence Service*) is. Chamberlain belső köréhez tartozott, aki az 1930-as évek során a megbékéltetési politika nézetrendszerét a leghatározottabban képviselte. Jó képességekkel megáldott diplomata volt, jóllehet külügyminiszterként rövid idő alatt kudarcot vallott, utóbb mégis, immár Churchill irányítása alatt, nagy sikerrel képviselte a brit érdekeket Franco tábornok Spanyolországában. Missziójának legfontosabb célja az volt, hogy Francót távol tartsa a háborútól.¹⁹ Ujszászy feljegyzései alapján is gyanítható, hogy Hoare madridi követségén keresztül létrejöttek rejtett kommunikációs csatornák Magyarország és a britek között.²⁰ Itt, későbbi érdekes összefüggések miatt, érdemes egy 1943 eleji eseménysorra kitérni.

Az itt közölt négy hosszabb jellemzése után Andorka még néhány mondatot szentelt a vele egyidőben Madridban szolgáló brit katonai attasé személyének is. William Wyndham Torre Torr ezredest (1942-től tábornok, 1890. július 7.–1963. október 30.), olyan személyként említette, akivel a magyar követ „őszinte viszonyba” került küldetése alatt.²¹ Miután Andorka 1941 júniusában hazatért, korábbi kapcsolatai a madridi brit nagykövetség tagjai irányában valószínűleg nem szakadtak meg teljesen.

¹⁷ A vegyes tartalommal bíró részt ld. uo.: kézzel számozott 27–39. oldalakon.

¹⁸ Joó András: „Sisak” és „cilinder” háborúban, diktatúrában: Bepillantás egy állambiztonsági kutatódosziéba. Id. Andorka Rudolf jellemzései 1954-ből két diplomatáról és egy katonai attaséről. In: *Fejezetek a hadtörténelemből 4.* Szerk. BENE Krisztián–DÁVID Ferenc–SARLÓS István. Pécs–Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 2016. 111–134.

¹⁹ ANDREW, Christopher: *Defend the Realm. The Authorized History of MI5.* New York, Alfred A. Knopf, 2009. 104. *The Maisky Diaries. Red Ambassador to the Court of St James's 1932–1943.* szerk. Gabriel GORODETSKY. New Haven–London, Yale University Press, 2015. 92., 94., 148.

²⁰ UJSZÁSZY, 2007. 270.

²¹ Torr 1939 júliusától 1946-ig folyamatosan katonai attaséként tevékenykedett Madridban.

Peter Boughey²² alezredes az SOE titkosszolgálati szervezetének – többek közt magyar ügyekben is illetékes – kulcsszemélyisége Lisszabonba és Madridba látogatott 1943 elején. Utazásának fő célja volt, hogy megragadva minden lehetőséget, megbízható kommunikációs és hírszerző csatornákat építsen ki Budapestre, beleértve ebbe rádió adókészülékek eljuttatását éppúgy, mint a magyar és más követségek angolbarát tisztviselőinek lehetőség szerinti megnyerését. Magyarország ugyanis egyre inkább jelentőséget nyert, egyrésztől mint a lengyel titkos hadsereg műveletének bázisa, másrésztől pedig úgy, mint a jugoszláv területek felé irányuló tevékenységek egyik lehetséges színtere. A londoni SOE központ mindenképp rádióadót (a megfelelő személyi háttérrel) kívánt működtetni Magyarországon.²³ Torr attasé közölte Bougheyval, hogy Andorka távozása után is kapcsolatban maradtak a volt magyar követtel, aki utóbb egy (név szerint számunkra ismeretlen) személyen át üzent neki, választ azonban nem küldtek. A madridi brit nagykövet (Hoare) jóváhagyását kérték ahhoz, hogy (akár a lisszaboni vagy madridi magyar követségek megnyerhető beosztottjai révén) választ küldjenek Budapestre.

Közben Boughey felvette a kapcsolatot a horvátok követével, Gróf Pejáchevics Péterrel²⁴ is, aki teljes mértékben nyitottnak mutatkozott az együttműködésre. Végül a gróf és budapesti rokonai révén sikerült rádióadó készüléket eljuttatni Budapestre, és idővel az SOE kijelölt ügynöke (KLEMENT alias biz. Vajda Lajos ?) – aggasztó késéssel – szintén megérkezett a lengyel határon át. Fogadása tekintetében Andorka személye is felmerült, akivel a Pejáchevics-család révén végül kapcsolatba léptek.

Brit részről ezalatt tudtak arról, hogy a Törökországba titkos misszióval (Kállay Miklós tudtával) kikerkező Szent-Györgyi Alberttel személyes jó viszonyban áll Andorka, így jelentősnek ítélték ezt a csatornát a rádióadó későbbi sorsa szempontjából is. Andorka fennmaradt naplójegyzetei mellett, a brit SOE háborús műveleteit a releváns táviratok alapján összegző londoni, ún. „Háborús napló” is alátámasztja, hogy a volt madridi követ úgy Szent-Györgyi küldetésének előkészületeiről, mint annak eredménytelen végkimeneteléről első kézből tudott. Bár Kállay politikájában Andorka egyáltalán nem bízott, a Nobel-díjas tudóst óvatosságra és a kormányfővel

²² Boughey, Edward Peter Fletcher (1911. november 27.–1986. június 20.), alezredes, később sikertelen magyarországi küldetésen is járt.

²³ The National Archives (továbbiakban: TNA) HS 7/268, *SOE War Diary 45*, 524., ill. uo. HS 7/267, *SOE War Diary 44*, 211–212.

²⁴ Petar Pejačević (Pejáchevics Péter), verőcei, gróf (Abbázia, 1908. január 3.–Buenos Aires, 1987. február 15.), 1941-től a független horvát állam követségét irányította Madridban. A háború utáni horvát emigráció kiemelkedő személyisége. Magyarul jól beszélt és szoros kapcsolatot ápolott a magyar arisztokráciával. Angolbarátként Ante Pavelićet is megkísérelte befolyásolni. (a közölt adatokhoz Ivan Hrštic horvát történész nyújtott segítséget)

való együttműködésre intette, világosan látva, mi szolgálhatja hazánk javát ezen a téren, és a magyar próbálkozások mennyire hozhatók összhangba a britek – jobbára taktikai és operatív – céljaival. Mindeközben a titkos kapcsolatok terén feltételezhetően némi hallgatóságos „jóváhagyásra” is számíthatott felsőbb szintről.²⁵ Kontaktusairól (azok értelemszerű kockázata miatt) naplójában nyilván nem kívánt értekezni, amiképp a háború után sem volt feltétlenül tanácsos számára a Madrid–Budapest–Isztambul háromszög részleteit felidézni.

Hoare elődje a madridi nagyköveti poszton a nála jóval szürkébbnek tűnő – alább másodikként bemutatott – Sir Maurice Drummond Peterson (1889. március 10.–1951. március 15.) volt, aki 1913-ban lépett külügyi szolgálatba. Egész pályafutása alatt fontos beosztásokban és kiváltképp jelentős állomáshelyeken szolgált. Követ volt Bulgáriában (1936–1938), utóbb Madridba került, majd 1944 végén Ankarába, végül pályája legkiemelkedőbb állomásaként, kinevezték moszkvai nagykövetnek, így a Szovjetunióban szolgált a hidegháború kezdeti éveiben, de 1949-ben betegség miatt lemondott és visszavonult.

A harmadikként jellemzett Sir Geoffrey George Knox (Sidney, 1884. március 11.–Tobago, 1958. április 6.) 1906-tól állt brit diplomáciai szolgálatban. Bukarestben, Berlinben és Konstantinápolyban is dolgozott. Pályafutása egyik legjelentősebb állomásaként 1932 áprilisától 1935. február 28-ig a Saar-vidéket igazgató brit-francia bizottság elnöke volt, s ezután került Budapestre. Működése során beosztottjaiban – és mint alább kiténik Andorkában is – pozitív kép alakult ki róla, noha nézeteiből fakadó követi ténykedése Magyarország szempontjából nem volt kedvező, s végül visszahívását is részben (gyenge egészségén túl) az magyarázta, hogy egy a magyar törekvések iránt megértőbb diplomata kerüljön Budapestre, ami jobban megfelelt az akkori brit elgondolásoknak is.²⁶

Alvary Douglas Frederick Gascoigne (1893. augusztus 6.–1970. április 18.) a negyedik bemutatott személy. A később ismertté és elismertté váló brit diplomata már George Russell Clerk nevezetes missziójával is járt Budapesten 1919-ben. 1938-ban, akkori főnökénél, az említett Knox követnél megértőbb, egyben – felettesei meglátása szerint – tárgyilagosabb és éleslátóbb is volt a magyar külpolitikáról alkotott íté-

²⁵ TNA HS 7/268, *SOE War Diary 45*, 528–529. – ANDORKA, 1978. 286–287., 291., 294., 297–298., 303. – V.ö. még UJSZÁSZY, 2007. 272., 473. – Ld. még: SCHANDL, Catherine Eva: *The London-Budapest Game*. Lulu Books–Catherine Eva Schandl, 2007. 18–19.

²⁶ FÜRJ Orsolya: *A brit diplomáciai jelenlét Magyarországon 1924 és 1941 között. A British Legation szervezete és működése*. Doktori (Ph.D.) értekezés, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi kar, 2017. (továbbiakban: FÜRJ, 2017.) 33., 37–38. – BÁN D. András: *Hungarian-British Diplomacy, 1938–1941: the attempt to maintain relations*. London–Portland, Frank Cass, 2004. (továbbiakban: BÁN D., 2004.) 77–78.

leteiben. 1941-ig Gascoigne igen hosszú időt töltött el Magyarországon követségi elsőtitkárként, majd 1945-ben ismét visszatért Budapestre. Kevésbé volt pesszimista a magyar politikában tapasztalható erős németbarát tendenciák tekintetében, mint felettese (Knox).²⁷

A szövegben mindenütt, ahol külön nincs feltüntetve, a mai helyesírás szabályait alkalmaztuk, lehetőleg meghagyva az eredeti bekezdéseket és tagolást. Remélhetőleg az alábbiak hozzájárulnak az Andorka 1978-ban kiadott naplójában foglaltak jobb megértéséhez, kiegészítve azt, s pótolva is valamelyest a hiányt, amit a naplófüzetek nagyobb és érdekesebb részének eltűnése okozott.²⁸

FORRÁS

Sir Samuel Hoare /Jelenleg Lord Templewood/

Hoare 1940 júniustól egészen a háború végéig volt Anglia nagykövete Spanyolországban, s akkor, mint a még semleges Magyarország követe kerültem vele hivatalos érintkezésbe. Hoare nyilván politikai célszerűségi okokból – de talán személyi szimpátiát is érezve – találkozásainkkor mindig kitüntető szívéllyességgel bánt velem, s minden alkalommal igyekezett bennem megerősíteni azt az érzést, hogy a fasiszta²⁹ hatalmak egy hosszúra nyúló világháborút végül is a teljes összeomlásukkal fogják [sic!] befejezni.³⁰ Magyarország tehát egy végzetes hibát követne el, ha a fasiszta hatalmak oldalán a háborúba lépne. Hoare többször hangsúlyozta előttem, hogy az angol kormány teljes mértékben tudatában van annak, hogy Magyarország földrajzi helyzete folytán milyen súlyos helyzetben van, s ezért meg is érti, ha Magyarország kénytelen mezőgazdaságával és iparával a németeket támogatni. Csak egyet kerüljön el minden körülmények között a magyar kormány, hogy semlegességét feladja és a németek oldalán háborúba lépjen.

Nekem, mint magyar követnek az volt a kormányutasításom – Teleki Pál miniszterelnök³¹ és Csáky külügyminiszter részéről –, hogy igyekezzem minden körülmé-

²⁷ FÜRJ, 2017. 115, 164. ill. BÀN D., 2004. 41. – 1945–46-os működésére ld.: HARASZTI-TAYLOR, EVA: *„Dear Joe”. Sir Alvary Frederick Gascoigne, G.B.E. (1893-1970): a British Diplomat in Hungary After the Second World War: A Collection of Documents from the British Foreign Office.* Nottingham, Astra Press, 2005.

²⁸ Joó, 2016. 112–113.

²⁹ Az eredetiben *fasista* ismétlődően idegen, de nem olasz írásmóddal, mindenütt ma használatos helyesírásra változtatva.

³⁰ V. ö.: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (továbbiakban: MNL OL), K 64 1941-41. tétel, 17/res.pol., *Andorka a külügyminiszterhez*, 1941. január 8.

³¹ Az eredetiben rövidítve: min.elnök.

nyek között „az ablakot a Nyugat felé nyitva tartani, hogy legyen még egy rés, amin a magyar kormány a nyugati világ felé érintkezést tud tartani”. Ennek a nagy szempontnak a figyelembevételével törekedtem arra, hogy Hoare-nak a velem szemben mutatott megértő és jóindulatú magatartását meg is tartsam. Ezt sikerült is elérnem egészen 1941. júniusig, mikor is saját kérésemre a magyar kormányelnök /Bárdossy/ követi beosztásom alól felmentett és nyugdíjba mehettem.³²

/Itt szabadjon közbevetnem – bár ez nem tartozik ebbe a tárgykörbe –, hogy hasonló jó viszonyban voltam Pétain tábornaggal, az akkori francia nagykövettel, s ezen a réven Teleki Pál több akkor igen fontosnak látszó ügyben³³ kérte közreműködésemet Pétain tábornagy közvetítése révén.³⁴

Madridból való távozásomkor, midőn Hoare-nál búcsúlatogatást tettem, ő újból kért arra, hogy figyelmeztessem a magyar kormányt, hogy minden eszközzel tartsa meg a semlegességét. Érezte velem, hogy ez Churchillnek az üzenete [*sic!*]. Budapestre érve erről beszámoltam a kormányzónak és Bárdossy miniszterelnöknek,³⁵ de mindketten egy kézlegyintéssel intéztek el. Hangsúlyozom, hogy ez 1941. június közepén történt, a német-szovjet háború kitörése előtt néhány nappal.³⁶

Hoare nem az angol született főnemesi vagy földbirtokos család ivadéka. A család már régebben a londoni City egyik jó nevű és becsült bankárfamíliája. Tehát a nagykapitalizmusnak egyik sarja. Nem tudok róla, hogy ennek a családnak egy másik tagja is játszott volna kiemelkedő szerepet az angol politikai életben.³⁷

Hoare öccse³⁸ folytatta a bankári tevékenységet, s úgy hallottam, hogy 1930 körül próbálkozott az akkoriban pénzügyi nehézségekkel küzdő Hitelbankkal³⁹ valamilyen kapcsolatba jutni. Hogy ennek a próbálkozásnak mi volt a lényege és a célja és

³² 1939 májusában került a madridi követi posztra, visszatérése után került nyugállományba.

³³ Az irat margóján kézirással szerepel: „Milyen ügyek voltak ezek? (csak szóban)”

³⁴ Philippe Pétain (1856. április 24.–1951. július 23.), Franciaország marsallja, 1939 márciusától francia nagykövet Madridban, 1940–1944 között a Vichy-Franciaország elnöke. Andorka kiváló kapcsolatot ápolt vele. Ld.: ANDORKA, 1978. 144., 163., 175. Teleki 1939 nyarán külön eligazításban kötötte Andorka lelkére, hogy pl. a Romániával kapcsolatos magyar törekvésekkel kapcsolatban a mérsékelt területi igényeket hangsúlyozza Pétainnek. 1942 áprilisában Andorka meleg hangú méltatást közölt a marsallról a *Novelle Revue de Hongrie*-ban.

³⁵ Az eredetiben rövidítve: min.elnök.

³⁶ 1941. június 22-ig tartott hivatalosan követi megbízása, 1941. június 30-tól nyugállományban.

³⁷ A Hoare család nem az ősi nemesi famíliák közé tartozott, azonban tagjai, szolgálataik és házasságok révén is, a politikai elit, majd az arisztokrácia tagjainak sorába emelkedtek. A C. Hoare & Co. ma az egyetlen a XVII. század vége óta folyamatosan fennmaradt magán letéti bank (*private deposit bank*). Samuel Hoare apja bárói rangot nyert és a konzervatívok egyik fontos politikusa lett.

³⁸ Oliver Vaughan Gurney Hoare (1882. július 18.–1957. május 6.)

³⁹ Az eredetiben aláhúzva. „Hitelbank” alatt (bár más bankok nevében is szerepelt, pl. Jelzáloghitelbank) a Magyar Általános Hitelbank értendő, amely a 20-as évek pénzügyi konszolidációja idején a londoni bankházakra támaszkodott. Hoare öccsére (vagy a családi bankház magyar kapcsolata-

hogy milyen szempontok játszottak itt szerepet, arról nincs tudomásom. Mintha Sir William Goode-nak⁴⁰ is lett volna itt valami szerepe. Goode a Bethlen-kormány alatt volt a külföldi hitelezők bizalmi embere és a magyar pénzügyek ellenőre. Állítólag teljesen beállott a magyar kormányok érdekeinek a szolgálatába és a kormánytól állandó anyagi juttatásban is részesült azután is, hogy hivatalos funkciója megszűnt és az angol politikai életbe tért vissza.⁴¹

Hoare felesége ugyancsak nagykapitalista családból származik.⁴² Gyerekük nincs.

Az első világháború alatt Hoare vezetője volt egy angol misszióknak, amely az akkori Oroszországban dolgozott s amely az angol Intelligence Service-nek volt egy expozitúrája.⁴³ 1918-ban hasonló feladattal Olaszországban dolgozott.⁴⁴ Ezen működéséről a háború után egy könyvet⁴⁵ is jelentetett meg, amely azonban /érthető okokból/ inkább színtelen és unalmas olvasmány. 1920 után több ízben járt Csehszlovákiában, s ott több ízben volt Masaryk⁴⁶ elnök vendége. Elöttem Masarykról mindig a legnagyobb elragadtatással beszélt, Benešről⁴⁷ már langyosabb volt a véleménye. Magyarországot állítólag nem ismerte, s magyar politikai személyekkel soha kapcsolatba nem jutott.

Az angol politikai életben merészen ívelő pályát futott be. Volt az indiai ügyek minisztere, több ízben repülésügyi miniszter s az olasz–abesszin háború idején kül-

ira) adat nem áll rendelkezésünkre. Ld. még: TOMKA Béla: *A magyarországi pénzintézetek rövid története 1836–1947*. Aula, 2000. 98., 107.

⁴⁰ Az eredetiben: *Good*. Helyesen: *Goode*. Sir William Athelstane Meredith Goode (1875–1944), pénzügyi szakember, újságíró, az első világháború utáni európai segélyalapok egyik brit irányítója (1919. február–június).

⁴¹ Goode szerepe a népszövetségi kölcsön és a magyar gazdasági stabilizáció terén volt jelentős. A magyar kormány pénzügyi tanácsadója és lobbistája volt hosszú ideig, amiért fizetésben részesült. Ld. PETERECZ Zoltán: *Jeremiah Smith, Jr. and Hungary, 1924–1926: the United States, the League of Nations, and the Financial Reconstruction of Hungary*. London, Versita, 2012. 92., 167., 197.

⁴² Lady Maud Lygon, Viscountess Templewood (1882. július 5.–1962. december 27.), a neves Beauchamp grófok családjából származott, akik inkább a politikai életben tűntek ki. Férje főrendi ága kihalt.

⁴³ Az eredetiben: *expositura*, lat. jelentése: kirendeltség, ügynökség. Utalás a brit MI 6-re, a titkos hírszerzés szervezetére (SIS, azaz teljes nevén: *Secret Intelligence Service*).

⁴⁴ Hoare elhárító és hírszerzőtisztként működött korábban. ANDREW, 2009. 104. Hoare 1917 és 1919 között Rómában szolgált fontos hírszerző poszton, ld.: CORNWALL, Mark: *The Undermining of Austria-Hungary: The Battle for Hearts and Minds*. Macmillan–London, New York, St. Martin’s Press, 2000. 245. 66. jegyzet.

⁴⁵ Oroszországi működéséről írt műve: HOARE, Sir Samuel: *The Fourth Seal: The End of a Russian Chapter*. London, Heinemann, 1930.

⁴⁶ Az eredetiben Masaryk szerepel, javítva.

⁴⁷ Az eredetiben egyszerű írásmóddal szerepel: Benes.

ügyminiszter lett.⁴⁸ Neve az úgynevezett Hoare–Laval féle egyezmény révén lett igen ismert, amikor is ezen kompromisszumos megoldás révén igyekezett az angol és francia kormány /Laval külügyminiszter/ az abesszin háborúnak véget vetni.⁴⁹ Ebbe Hoare bele is bukott, s csak 1940 tavaszán jutott megint külpolitikai szerephez, amikor a francia összeomlás után Hoare-t küldték Madridba nagykövetnek azzal a feladattal, hogy Francót a háborúba való belépéstől távol tartsa. Hoare ezt a feladatát kitűnően oldotta meg. Nagyköveti működésnek első évében magam is helyszínen láthattam tevékenységét. A világháborúnak ebben a legreménytelenebb időszakában, amikor alig mert valaki is abban hinni, hogy a németek és olaszok a háborút el is veszíthetik, Hoare személyes kvalitásainak volt köszönhető, hogy a fasiszta hatalmak csúcsponton álló befolyása Francóéknál ellensúlyozható volt, s Spanyolország ebben a csábító helyzetben megtartotta a semlegességét.

Hoare ma – úgy tudom – mint Lord Templewood az angol Lordok Házának⁵⁰ a tagja. Bizonyára erős konzervatív, bár nem hiszem, hogy Churchillnek és Edennek, akik annak idején a külügyminiszteri székből kibuktatták, erős személyes híve lenne.

Kérdés az, hogy ez a nagytekintélyű politikus vajon tudna-e a hasznára lenni a magyar törekvéseknek?

Talán még emlékszik rám, aki vele szemben mindig korrekt és megfelelő magatartást tanúsítottam.

Sir Maurice Peterson⁵¹

Peterson angol követségi titkárral 1924–25-ben szolgáltam együtt Prágában.⁵² Akkor egy felületes, inkább csak szalonismertség volt közöttünk. 1939-ben Spanyolországba érkezve, ott, mint angol nagykövetet találtam. Régi prágai ismeretségünk alapján némileg közelebb kerültem hozzá, azonban ez a közeledés is inkább csak az

⁴⁸ Hoare külügyminiszteri kinevezését, nem várt fordulatként, 1935. június 7-én jelentették be, noha a posztra egy ideig már Anthony Eden mutatkozott esélyesnek. Előzőleg valóban az India ügyeit irányító minisztérium (*India Office*) élén állt (*Secretary of State for India*), repülésügyi miniszter 1922 októberétől 1924. január 22-ig, 1940-ben rövid ideig ismét betöltötte e posztot.

⁴⁹ A Hoare és Pierre Laval francia miniszterelnök nevével fémjelzett (olykor paktum néven említett) terv, amely – békéltető engedmények árán – Etiópia területi integritásának sérelmére, az olasz igények kielégítése mellett (ua. megőrizve Abesszínia függetlenségét) tett volna pontot Mussolini abesszíniai háborújának végére. A népszövetségi támogatás elmaradt, a brit és a francia közvélemény szembefordult a tervvel, ami mindkét politikus bukásához vezetett.

⁵⁰ Az eredetiben kisbetűkkel szerepel.

⁵¹ A név az eredeti szövegben szaggatott vonallal (gépeltén) aláhúzva és hibásan szerepel „*Petersen*”-ként.

⁵² Andorka, még Fleischhacker Rezső néven, 1923 februárjától egészen 1926. július 20-ig volt követségi attasé Prágában, illetőleg (1923. december közepétől) II. osztályú követségi titkárként, ún. katonai szakelőadó (mivel hivatalos katonai attasékat ekkoriban Magyarország nem delegálhatott követségei mellé).

udvariassági formákban jutott kifejezésre. Peterson még az angol életben megszkott szófukarságot is odáig tudta fokozni, hogy egy morgásszerűen kiejtett igent vagy nemet is alig lehetett tőle hallani. Ez nála nem a bizalmatlanság kifejezője volt, hanem egyéni adottsága. A többi semleges kis országok követei csodálkozva néztek rám, hogy nekem néha sikerült megszólalásra bírni. De ilyenkor sem mondott semmi lényegeset. 1940 tavaszán Ankarába helyezték át⁵³ nagykövetségnek, majd 1945-ben ugyanilyen minőségben Moszkvába került.⁵⁴

Előttem, de azt hiszem mások előtt is, örök rejtély maradt, hogy ezt a végtelenül merev, néma, minden rugalmasságot nélkülöző diplomatát hogyan lehetett ilyen fontos posztokra állítani sorsdöntő időkben? Ha olyan rejtett kvalitásai voltak, amelyek csak az angol külügyminisztérium előtt voltak ismertek, úgy ezeket igen jól rejthette el, mert ebből mi, a követtársai és a spanyol külügyminisztérium emberei nem láttunk semmit.

Nem tudom, hogy ma, moszkvai szereplése után, mit csinálhat, de nem hiszem, hogy a magyar érdekek szempontjából a legcsekélyebb figyelemre is érdemes volna.⁵⁵

?? Knox⁵⁶

1938–39-ben⁵⁷ volt Budapesten angol követ. Nőtlen ember volt, gyenge tüdejével inkább visszavonultan élt és nem igen vett részt az akkori Budapestnek igen nagyarányú társadalmi-diplomáciai életében. Politikai felfogásában inkább merev volt, legalábbis az akkori magyar külpolitikai törekvések terén /akkor zajlott a magyar–csehszlovák határrevízió kérdése/, s nem mutatott megértést az akkori magyar törekvések és követelések iránt. Távirati jelentéseiben is ezeket a nézeteket vallotta, ahogy azt akkor a rejtjelezett angol táviratok megfejtése révén láthattuk. De legalább megvolt az az elismerésreméltó tulajdonsága, hogy a magyar kormány előtt sem akart szép színben feltűnni.⁵⁸

⁵³ Téves közlés: Peterson 1940-től Londonban dolgozott, 1942 és 1944 között a *Foreign Office*-ban, csak ezután kapott rendkívüli és meghatalmazott nagykövetségi kinevezést Ankarába, 1944. október 1-jei hatállyal.

⁵⁴ Moszkvába a világháborús dokumentumokból ismert Archibald Clark Kerr utódjaként került, 1946 májusában.

⁵⁵ Peterson ekkoriban már nem volt az élők sorában.

⁵⁶ A név előtti kettőzött kérdőjel azt mutathatja, hogy Andorka a keresztnévre és a titulusra már nem emlékezett biztosan, az eredeti szövegben Sir Geoffrey George Knox neve is szaggatott vonallal aláhúzva szerepel.

⁵⁷ Helytelen a megjelölt időszak. Knox csaknem négy esztendeig vezette a brit követséget, fontos időszakban, 1935. október 12. és 1939. április 25. között. Lásd az ő és más Budapestre akkreditált brit diplomaták működésének pontos adatait: FÜRJ, 2017. 25. (1. táblázat)

⁵⁸ Knoxnak kezdettől meggyőződése volt, hogy Magyarország „elkerülhetetlenül” a Berlin–Róma tengely mellett áll majd. BÁN D., 2004. 32., 51–52. – FÜRJ, 2017. 115. – *Roosevelt követe Budapesten*.

Engem több ízben meghívott asztalához – mindig társaságban –, s ilyenkor igen kedves és barátságos tudott hozzám lenni.

Az osztrák Anschluss után az angol hadügyminisztérium megszüntette a budapesti angol katonai attasé⁵⁹ állását és a római⁶⁰ angol katonai attasét bízta meg a teendők ellátásával. Ez annyit jelentett, hogy ez a római⁶¹ attasé évente egyszer–kétszer ellátogat Budapestre, s különben nem látjuk. Akkor a vezérkar főnökének⁶² és a külügyminiszternek⁶³ a tudtával felkerestem Knoxot és a saját személyemet tolván előtérbe /utasítás szerint/ elégikus hangon elpanaszoltam neki, hogy mennyire bántja a hiúságunkat és az önérzetünket az a tény, hogy az angol kormány még egy katonai attaséra sem méltat minket.

Knox pénzügyi okokra hivatkozott, de ígérte, hogy az általam előadottakat jelenteni fogja. Rá néhány hónapra tényleg megtörtént egy önálló budapesti katonai attasé kinevezése.⁶⁴ Knox ezt örömmel közölte velem, s hozzátette, hogy nagyban az ő támogatása révén sikerült az angol hadügyminisztériumot erre rábírnai.

Knoxról az volt a benyomásom, hogy nagyban és egészben merev maradt mindennemű politikai érveléssel és meggyőzési kísérlettel szemben, másrészt azonban igen érezhetően reagált – talán tudat alatt – az érzelmi benyomásokkal szemben. Ha a társalgó vagy tárgyaló partnere emberileg szimpatikus volt a számára, ez sokkal nagyobb hatást tudott elérni, mint a legbriliánsabb politikai okfejtés. Az információ-szerzésnek azt az átlátszó, ravaszkodó formáját, amit akkoriban a diplomaták olyan sűrűn és általánosságban alkalmaztak, Knox nem használta. Ezt valószínűleg alárendeltjeire hagyta. Ő megmaradt az előkelő, rezervált⁶⁵ magatartású követnek.

John F. Montgomery bizalmas politikai beszélgetései 1934–1941. kiad. FRANK Tibor. Budapest, Corvina, 2002. 151–152.

⁵⁹ Az eredetiben franciás írásmód szerepel: *attaché*. Mindenütt magyar helyesírásra javítva.

⁶⁰ A gépelt szövegben belgrádi attasé szerepel, amelyben a „belgrádi” jelzöt kézzel áthúzták és fölé írták tollal az állomáshely korrigált megnevezését: *római*.

⁶¹ Ugyancsak (ld. a megelőző lábjegyzetet) az állomáshelyre utaló jelző „belgrádi” áthúzva és javítva.

⁶² Keresztes-Fischer Lajos.

⁶³ Kánya Kálmán.

⁶⁴ Karl Vere Barker Benfield (1892–1969) tüzérőrnagy. Magyarországra, Ausztriába és Svájcba akkreditált katonai attaséként 1935-től működött a követség mellett, így minden bizonnyal az ő megbízatásának lejártát (1938 májusa) követően nem neveztek ki egy ideig attasét. Barker Benfield utódja Maximilian Carden Despard lett a haditengerészetől, aki képzett hírszerző tiszt volt. A háború alatt Barker Benfield tábornoki rangra emelkedett és a katonai hírszerzés egyik irányítója lett, fontos kiemelni, hogy 1943 folyamán, Kairóban az ún. *Force 133* feje lett az SOE szervezetén belül, amely a Magyarországra irányuló műveletekért is felelős volt. A dossziében róla is van rövid jellemzés.

⁶⁵ Az eredetiben régies, a korábbiakban még megszokott írásmóddal szerepel a szó: *reservált*.

Budapestről Brazíliába helyezték át, hogy azután mi történt velem, azt már nem tudom.⁶⁶ Úgy hiszem, hogy emlékezhetik még a személyemre, s talán kellemesen is, mert azon kevesek közé tartoztam, akik iránt emberi szimpátiát mutatott.

Ha Knox még létezik, úgy szerintem, egy megfelelő modorú személy révén talán kapcsolatba lehetne vele kerülni, s esetleg a magyar törekvések számára hasznos eredményt is lehetne elérni.⁶⁷

?? Gascoigne⁶⁸

Gascoigne 1938–39-ben mint követségi titkár a budapesti angol követségen szolgált.⁶⁹ Az angol katonai attasé Budapest mellett Bécsben is akkreditálva volt, s azokban a zavaros időkben inkább Bécsben tartózkodott. Mint az akkori vkf. 2. osztály vezetője⁷⁰ én voltam megbízva avval, hogy a katonai attaséknak a szükséges információkat megadjam, mindig a vezérkar főnökének és a külügyminiszternek az általános irányelvei alapján.

Az angol katonai attasé helyett, ha ez Bécsben volt, Gascoigne keresett fel. Természetesen igyekezett belőlem minél több használható és megbízható értesülést kiszedni. Ezt nem is vehettem neki rossz néven, mert a többiek is hasonló módon jártak el. Gascoigne észrevehette, hogy nem igyekszem őt becsapni vagy félrevezetni, mert az első egy-két beszélgetés után kezdeti bizalmatlansága eltűnt és maga is nyíltabban beszélt velem. Nagyon érdekes volt az, amikor másnap az angol követség rejtjeles jelentéseit megfejtettük és olvashattam, hogy Gascoigne nagyon korrektül adta tovább mindazt, amit tőlem információként hallott. /Más katonai attasék képtelen dolgokat jelentettek néha, amit állítólag tőlem hallottak, s amiket én soha nem mondtam./

Ilyenformán Gascoigne és köztem egy soha nem mondott, de kölcsönösen érzett megbecsülés fejlődött ki.

⁶⁶ Knox 1939-től 1941-ig Brazíliában volt nagykövet, utóbb aktív pályája lezárult. 1943-ban könyvet publikált. Ld.: KNOX, Geoffrey G.: *The Last Peace and the Next*. London, Hutchinson & Co., 1943.

⁶⁷ Ehhez az utolsó bekezdéshez kézzel írott, rosszul olvasható margójegyzet tartozik: „levél esetleg...”

⁶⁸ A név előtti kettőzött kérdőjel – a fentebbiekhez hasonlóan – azt mutathatja, hogy Andorka a keresztnévre és a titulusra már nem emlékezhetett, az eredeti szövegben ez a név szintén szaggatott vonallal aláhúzott.

⁶⁹ Gascoigne 1936-tól 1938-ig Knox mellett volt a budapesti követség első titkára, majd ugyanebben a pozícióban folytatta működését az utód, Owen St. Clair O’Malley időszaka során, egészen 1941-ig.

⁷⁰ 1937. augusztus 1. és 1939. május 1. között volt Andorka vezérkari ezredesként a Honvédelmi Minisztérium VI-2. osztályának, illetőleg a 2. vkf. osztálynak a vezetője.

Gascoigne-t 1940 elején Tangerbe⁷¹ /Spanyol Marokkó/ nevezték ki főkonzulnak. Egyszer Madridban járva engem ott meglátogatott s ezúttal már őszintén tudtunk beszélni a világháború nagy kérdéseiről.⁷²

Gascoigne tudta, hogy nem vagyok a hitleristák és nyilasok híve és minden lehetőségemmel dolgozom a magyar semlegesség fenntartása mellett. Tudta azt is, hogy ezért a magatartásomért a madridi német nagykövetség igen rossz szemmel néz rám.⁷³ Gascoigne akkor igen sok és értékes információval látott el engemet, amik természetesen mind az angol politika célkitűzéseibe voltak csomagolva. De ha ezt a csomagolást lefejtettem, úgy nagyon használható képet tudtam adni a magyar politikai vezetés számára.

Mauthauseni fogságom után visszatérve feleségemtől⁷⁴ a következőket hallottam:

Mínhogy családom hosszú idő óta nem tudott rólam semmit, feleségem a magyar hatóságoknál és a budapesti szovjet és angol misszióknál is bekopogtatott, hogy rólam valami értesülést szerezzen. Legnagyobb meglepetésére az angol missziónál Gascoigne-t találta. Gascoigne megígérte, hogy a németországi koncentrációs táborokban kerestetni fog engem. Ígéretének eleget is tett, mert később visszaérkezettől hallottam, hogy tényleg kerestek engem a különböző táborokban. Közben én megérkeztem, s erről Gascoigne-t néhány sorban értesíttem, megköszönve a támogatását. Ezután Gascoigne feleségemmel együtt egy ebédre hívott meg magához, amit visszautasítanom nem lehetett. Ebéd közben a társalgás inkább az én mauthauseni élményeimről folyt. Gascoigne eléggé élénken bírálta a volt magyar kormányok elhibázott politikáját és nagyon elismerően nyilatkozott a szovjet csapatok magatar-

⁷¹ A földrajzi név előtt javítás látható, az eredeti szó erősen átgépelte, nem kiolvasható. Tanger jelentős kikötőváros Marokkóban a Gibraltári-szoros nyugati végénél. 1923-tól nemzetközi felügyelet alatt állt, önállóan igazgatott területként. Csak 1940-től a második világháború végéig állt spanyol katonai megszállás és igazgatás alatt, valójában nem képezte (csak átmenetileg) részét Marokkó spanyol területeinek ebben az időszakban. Gascoigne-t 1939 augusztusában nevezték ki főkonzulnak az ún. Tanger Zónába és egyúttal Marokkó spanyol protektorátus alatt álló részébe.

⁷² Andorka naplójegyzeteinek spanyolországi vonatkozású részeiben feltehetőleg többször is szerepelt, a fennmaradt és publikált részekben, a névmutató alapján (amely sajnos lehet itt hibás is!) találkozásukra nem található utalás.

⁷³ Andorkát madridi működése során negatívan ítélték meg Berlinben. Ld.: Javorniczky István beszélgetése Andorka Rudolffal (készült az 1956-os Intézet Oral History Archivuma /OHA/ részére). *Századvég*, 2006/39., ill. 2006/40. sz. Letölthető: <http://andorkaweb.tarki.hu/eletrajz.html> (letöltés ideje: 2016. szeptember 3.) – V.ö. MNL OL K 64 1941-41. tétel 856/res.pol., a külügyminiszter levele Andorkához, 1940. december 27. A kéziratot fogalmazványban a miniszter „baráti oldalról” érkezett figyelmeztetés nyomán, intő tónusban hívja fel a követ figyelmét arra, hogy „ne nyilatkozzon pesszimistán” a tengelyhatalmak győzelmi esélyeiről.

⁷⁴ verebélyi Verebély Judit (1908–?), a neves sebészprofesszor Verebély Tibor leánya. Andorkát Mauthausenbe azt követően hurcolták el, hogy 1944. március 22-én letartóztatták, annyi más német szempontból megbízhatatlannak ítélt politikushoz és katonatiszthez hasonlóan.

tásáról és a Budapesten levő szovjet misszió tevékenységéről. Akkor nagyon szovjetbarátnak mutatta magát. /Ez 1945 augusztusában volt./ Az ebéd után Gascoigne kért, hogy máskor is látogassam meg. Azonban ennek nem tettem eleget, mert jól megfontolt elhatározásom az volt, hogy mindenféle idegen missziótól távol tartom magamat és semmiféle politikai tevékenységben többé részt nem veszek.⁷⁵

Úgy hallottam, hogy Gascoigne-t kb. egy⁷⁶ év múlva Japánba helyezték át.⁷⁷ Hogy most merre lehet, azt nem tudom.

Azt hiszem, hogy kellemes emlékeket hagytam benne, s ha a sors szeszélye megint összehozna bennünket – ami kizártnak látszik – talán a magyarságnak egy őszinte barátját találnám benne.⁷⁸

⁷⁵ A bekezdés mellett a baloldali margón függőlegesen húzott vonallal jelzett kiemelés.

⁷⁶ A számnév után javítás látható, az erősen átgépett, alig kivehető szócska valószínűleg szintén „egy”.

⁷⁷ 1946-tól 1951-ig Gascoigne ún. „politikai képviselő”-ként (*Political Representative*) látta el diplomáciai misszióját az ázsiai szigetországban (Japán állami szuverenitását a győztesek felfüggesztették), ahogy 1945-ben Budapesten is.

⁷⁸ Az utolsó bekezdés mellett kézzel írott, nem kiolvasható és nem értelmezhető rövid margójegyzet látszódik.

